

**LESK A BIEDA KONEČNÉHO RIEŠENIA OTÁZKY MIESTA METAFYZIKY
V SYSTÉME VEDENIA PROSTREDNÍCTVOM LOGICKEJ ANALÝZY JAZYKA**

Ján Nikel

FHV UMB

ABSTRAKT

A fundamental aspect of Rudolf Carnap's work in the period of Vienna Circle was accent for logical and syntactical analysis of science language. Tendencies of neopositivistic movement clearly presented in his effort to determine the pseudo-problems of metaphysics through the criterion of verification. Carnap's starting point was the principle of empiricism physical conception. In accordance with this principle the philosophical problems are mostly the problems of language. The sentence has a sense only if circumstances expressly determining its truth or untruth can be stated. They are pseudo-arguments, because sentences of metaphysics cannot be verified by standard instruments of empirical sciences. From it Carnap deduced that in the language, which contained pseudo-arguments, pseudo-problems could be formulated. Carnap's argumentation against metaphysics was based on (i) differentiation between material and formal mode of language, (ii) assumption of given, and (iii) requirement of strict verification. That is why logical and syntactical analysis of language is a theory of formal structure of science language. Therefore, if any sentence should have a sense, it must be equipollent with the sentence of physical language. Pseudo-problems of metaphysics are determined by a key factor that a predication form of their sentences does not satisfy requirements put on logically correct language. Metaphysics by Carnap is inconsistent, because it does not contain a rigorous mechanism of its propositions verification.

key word: Carnap; analysis; neopositivism; metaphysics; pseudo-problem; verification

1. ÚVOD

Práce Rudolfa Carnapa z 30. rokov XX. storočia sa vyznačujú záujmom o hraničné problémy vedy, o otázky na rozmedzí filozofie, fyziky, matematiky. Atmosféra Viedenského krúžku podnietila Carnapa k systematickému záujmu o filozofické a metodologické otázky empirických vied. Jedným z dôsledkov tohto smerovania bola myšlienka jednoty vedy na báze fyzikalistického jazyka.¹

Aplikácia tézy *fyzikalizmu* na jednotlivé systémy vedenia priviedla Carnapa k odmietnutiu metafyziky z dôvodu nezmyselnosti jej viet. Na tomto tvrdení je zaujímavé to, že nie je založené na empirických poznatkoch, ale Carnap k nemu dospel prostredníctvom logickej analýzy jazyka metafyziky. Náš prístup k problematike vzťahu logického empirizmu k metafyzike je poznačený práve touto špecifickou črtou Carnapovho myslenia.

Naša úvaha o Carnapovej metóde eliminácie metafyziky pozostáva z dvoch častí. V prvej časti sa zameriavame na objasnenie termínu logická analýza jazyka (1. a 2. kapitola), v druhej skúmame aplikáciu zásad logickej analýzy na vety metafyziky (3. a 4. kapitola). To znamená, že postupne budeme hovoriť o systéme pravidiel jazyka, význame slov a zmysle viet, forme jazykových výrazov, formálnom a materiálnom mode reči, vzťahu vety k jazykovému systému, a napokon o tom, čo sú to pseudootázky a pseudotvrdenia.

Pokúsime sa ukázať, ako Carnap využil analytický aparát logického empirizmu pri interpretácii Heideggerovej metafyziky, a tiež to, ako ideový základ novopozitivismu ovplyvnil Carnapovo chápanie Heideggera. Zároveň chceme zdôrazniť, že rozdiel medzi Carnapom a carnapovskou interpretáciou Heideggera nie je vecou obsahu ich diel, ale skôr záležitosťou estetiky vedeckého bádania, ak takouto disciplínou budeme rozumieť súbor kritérií pre posudzovanie elegancie teórií.

2. LOGICKÁ ANALÝZA JAZYKA VEDY

Carnapovo *Prekonanie metafyziky logickou analýzou jazyka* začína prehľadným (a neúplným) zhrnutím výhrad voči metafyzike. Metafyzike ako systému vedenia sa zvyčajne vyčítal najmä normatívny charakter, hodnotová kontaminácia a praktická neproduktívnosť. ([5], 257) Carnapovo stanovisko je – ako uvidíme – radikálnejšie, a to najmä preto, lebo svoju kritiku nesústredzuje na „transcendentalizmus“ metafyziky, ale na formálnu konštitúciu jej

¹ Tézu *fyzikalizmu* môžeme parafrázovať ako preložiteľnosť akejkoľvek vedeckej vety do fyzikálneho jazyka bez zmeny jej obsahu. ([2], 300)

jazyka. Nenapáda metafyziku tam, kde je silná – vo sfére expresivity, ale cieľi na jej slabé miesto, na jej jazyk.

Carnap tvrdí, že „vety metafyziky sú nezmyselné.“ ([5], 257) Ako tomu máme rozumieť? Nejde tu o nijaký rétorický zvrät, ale o poukázanie na bezobsažnosť tvrdení metafyziky vo všeobecnosti a na Heideggerov spôsob hovorenia o bytí zvlášť. V centre Carnapovej kritiky jazyka metafyziky totiž vôbec nie je kognitívna neproduktívnosť a empirická nepravdivosť viet prirodzeného jazyka, ale taká postupnosť slov, ktorá zdanlivo pôsobí ako veta, avšak z určitých dôvodov – o ktorých budeme uvažovať ďalej – vetou nie je, resp. použijúc Carnapovu terminológiu je „pseudovetou“.

Carnap rozlišuje v jazyku dve vrstvy: *materiálny modus reči* (obsahujúci pseudoobjektové vety) a *formálny modus reči* (zahŕňajúci syntaktické vety). Domnieva sa, že konštruovať zmysluplné výroky o skutočnosti umožňuje funkčná jednota formálno-logického a teoreticko-poznávacieho aspektu jazyka. Systém takýchto výpovedí o skutočnosti má charakter objektového jazyka, ktorým sa vyjadrujú špeciálne vedy.²

Naopak jazyk filozofie, ktorej úlohou je skúmať logickú štruktúru výrokov, je vlastne jazykom o jazyku – metajazykom. Nezmyselnosť viet metafyziky potom neznamená, že takéto vety nemajú nijaký empirický korelát, ale že nie sú konvertibilné na vety fyzikalistického jazyka. Metafyzika je teda s ohľadom na tézu *fyzikalizmu* miestom, kde absentuje tak formálno-logický aspekt, ako aj teoreticko-poznávací dimenzia výrazových prostriedkov jazyka. V nasledujúcej kapitole si ukážeme čo je to metajazyk, aké sú jeho prvky a ich funkcie.

3. LOGICKÁ SYNTAX AKO PROSTRIEDOK ANALÝZY VÝROKOVÝCH FORIEM

Každý jazyk, podľa Carnapovej mienky, pozostáva z lexiky a formačných pravidiel umožňujúcich tvorbu viet.³ K dispozícii teda máme slovnú zásobu a syntaktické pravidlá, ktoré „určujú, ako sa zo slov rôzneho druhu dajú formovať rozmanité vety.“ ([5], 258) Tieto

² Vzorom objektového jazyka je pre Carnapa (a pre Viedenský krúžok vo všeobecnosti) jazyk fyziky. „Fyzikálny jazyk je základný jazyk všetkých vied, univerzálny jazyk, ktorý v sebe zahrnuje obsah všetkých ostatných vedeckých jazykov. Inými slovami, každá veta akéhokoľvek odvetvia vedeckého jazyka je ekvipolentná s nejakou vetou fyzikálneho jazyka a možno ju teda preložiť do fyzikálneho jazyka bez toho, že by sa zmenil jej obsah.“ ([2], 300)

³ V tomto ohľade Carnap vychádza nepochybne z Hilbertovho formalizmu, ktorý budoval matematiku na axiomatickom základe. Podstatnými prvkami takéhoto systému sú: (i) axiómy, (ii) odvodzovacie pravidlá umožňujúce tvorbu ďalších tvrdení. ([1], 135)

pravidlá Carnap ďalej diferencuje: sú to jednak formačné pravidlá, ktoré určujú, ako možno z jednotlivých symbolov určitého jazykového systému tvoriť vety tohto systému ([2], 279), jednak transformačné pravidlá, „ktoré určujú, ako môžeme z daných viet *odvodiť* (...) iné vety.“ ([2], 280)

V systéme reglementácie prirodzeného jazyka však Carnap nenachádza pravidlo, ktoré by zamedzovalo konštruovať pseudovety, čiže vety, v ktorých sa buď „vyskytuje slovo, o ktorom sa mylne domnievame, že má význam, alebo slová síce význam majú, ale sú spojené nesprávnou syntaxou tak, že nedávajú nijaký zmysel.“ ([5], 258) Ak teda existuje jazyk, ktorý umožňuje tvorbu pseudoviet, existuje aj možnosť prostredníctvom týchto pseudoviet formulovať pseudoproblémy. Tento názor je dôsledkom toho, že „nová filozofia“ pestovaná členmi Viedenského kruhu, resp. „niečo ako filozofia,“ ([7], 104) sa definovala ako „činnosť hľadania významu.“ ([8], 72)

Základom Carnapovej argumentácie proti metafyzike je teda kritérium zmyslu (založené na význame slova) a princíp verifikovateľnosti (požadujúci bezprostredné a úplné empirické potvrdenie). Takto nalinkovaná filozofia je „logikou vedy (...), teóriou formálnej štruktúry jazyka vedy, ktorej budeme hovoriť: logická syntax jazyka vedy.“ ([3], 278)

Aby bolo možné eliminovať tie nedostatky jazyka, ktoré umožňujú formulovať pseudovety, Carnap zavádza sémantickú redukciu, čiže transformačné pravidlo odvoditeľnosti významu slova. „Takto sa transformuje každé slovo jazyka na iné slová vystupujúce v tzv. pozorovacích vetách alebo protokolárnych vetách. Prostredníctvom tejto rekurzie získava slovo svoj význam.“ ([5], 259) To znamená, že predpokladom významu slova je transformovateľnosť vety, v ktorej sa vyskytuje, na protokolárnu vetu. Čiže protokolárna veta⁴ je prostredím realizácie verifikačného kritéria významu slova. Carnapovými slovami: „Význam je implicitne obsiahnutý v kritériu.“ ([5], 260) Je zrejmé, že Carnap vôbec neodpovedá na otázku „čo je významom nejakého slova?“ ([5], 258) Z uvedeného totiž vyplýva len to, že pre rozhodnutie, či slovo má význam je podstatná jeho odvoditeľnosť (z výrokovej formy, v ktorej sa vyskytuje), redukovateľnosť (na iné slová) a splnenie požiadavky verifikácie (t. j. určenie podmienok, za akých je výroková forma pravdivá, a konfrontácia týchto podmienok so skutkovým stavom na ktorý sa dané slovo vzťahuje). Ale hľadať akúsi hypostazovanú entitu, ktorej by sme nejakým spôsobom mohli pripísať status významu (slova), by bolo podľa Carnapovho názoru prejavom nepochopenia nastolenej otázky.

Otázku zmyslu slova, resp. významu vety rieši Carnap v kontexte *materiálneho* a *formálneho* modu reči. V dôsledku toho sa problematika (syntaktickej) odvoditeľnosti a (empirickej) verifikovateľnosti posúvajú do odlišnej polohy, na akú sme navyknutí pri tradičnom metafyzickom diskurze. Carnapov postoj v uvažovanej veci je v hrubom náčrte asi takýto: princíp odvoditeľnosti môžeme premietnuť do pravidla formácie a pravidla transformácie. Kým prvé predstavuje regulatív vymedzujúci prípustné vetné formy, druhé stanovuje podmienky, za ktorých je nejaká veta dôsledkom inej vety (resp. viet).

Pod princípom verifikovateľnosti (v kontexte tohto článku hovoríme o úplnej verifikácii)⁵ Carnap rozumie určenie pravdivosti výroku s konečnou platnosťou. Lenže bezprostredne empiricky verifikovať môžeme iba protokolárne vety,⁶ čo v konečnom dôsledku znamená, že význam slova je neoddeliteľne spätý s procedúrou stanovenia jeho empirickej pravdivosti.

Nechajme otázku princípu verifikovateľnosti otvorenú, a prejdime k spôsobu, akým Carnap dokazuje nezmyselnosť slov metafyziky prostredníctvom logickej analýzy jej jazyka.

4. SYNTAKTICKÁ ANALÝZA VIET METAFYZIKY

Carnapovo skúmanie slov metafyziky začína otázkou, za akých podmienok je výroková forma, v ktorej sa uvažované slovo nachádza, pravdivá alebo nepravdivá. Predmetom úvahy je teda „charakteristika alebo definícia slova.“ ([5], 261) Carnapovým zámerom je preskúmať také spôsoby použitia slova, ktoré vedú ku konfúznym celkom výpovedí. Ide o to, že v metafyzických systémoch sú slová použité v „inom“ význame, ako je empiricky stanovený (alebo dohodnutý). Slová metafyziky majú vlastný „metafyzický“ význam. Inak povedané, slovo už neoznačuje, už nie je symbolom, ale sprostredkuje, stalo sa alegóriou. Potom, ako uzatvára Carnap, postupnosti slov, v ktorých sa vyskytujú slová zbavené významu, „nemajú zmysel, sú to číre pseudovety.“ ([5], 262)

Sémantické kritérium zmysluplnosti viet jazyka metafyziky teda Carnap a priori odmieta, pretože prijal za svoj pôvodne Hilbertov predpoklad, že zdôvodnenie teórie „je výlučne zdôvodnením jej neprotirečivosti.“ ([1], 84) Ak platí, že dôkaz neprotirečivosti

⁴ Carnap chápe protokolárne vety ako prostriedok zdôvodnenia skúsenostného základu vedy. ([4], 287)

⁵ Princíp verifikácie v striktnnej verzii vedie k značným ťažkostiam pri uznaní vedeckých hypotéz; z charakteru hypotézy totiž vyplýva, že úplné a definitívne platné empirické potvrdenie nie je možné, alebo aspoň realizovateľné v plnom rozsahu požiadavky striktnnej verifikovateľnosti. V dôsledku toho bol neskôr Carnapom zavedený princíp potvrditeľnosti (t. j. neúplnej verifikácie), ktorý predpokladá poznanie metódy overenia hypotézy, pričom sa nevyžaduje jej faktické uskutočnenie.

logických pravidiel axiomatického systému je odvodený z jeho formálnej štruktúry, ([1], 85-86) potom môžeme hovoriť o carnapovskej absolutizácii syntaktického kritéria.

Carnap nepochybne odvodzuje rozhodnuteľnosť o zmysle viet od ich syntaktickej skladby.⁷ „Syntax jazyka určuje, ktoré slovné spojenia sú prípustné, a ktoré nie.“ ([5], 263) V tejto súvislosti sa ukazuje ako problematický vzťah medzi gramatickou syntaxou a syntaxou logickou: gramatické a logické kategórie sa totiž líšia. Dôsledkom je, že gramatika pripúšťa aj také slovné reťazce, ktoré prostredníctvom logiky identifikujeme ako chybné. Uvažujme napríklad vetu: *César je prvočíslo*. Táto veta je gramaticky správna. Subjekt, predikát i kopula sú v adekvátnych gramatických tvaroch a zaujímajú tie miesta v štruktúre vety, ktoré sú im predpísané systémom pravidiel gramatiky slovenského jazyka. Z hľadiska logickej syntaxe však ide o chybu *zámeny typov* pojmov; subjektu sa predikuje vlastnosť, nachádzajúca sa na inej logickej úrovni. ([5], 269)

Dá sa povedať, že omyl metafyziky vyplýva z ambiguity slova *byť*. Toto slovo sa používa raz ako spojka s predikátom, inokedy ako samotný predikát. Navyše výstavba metafyzických systémov je založená na nekorektnom používaní existenčného kvantifikátora. V odvodzovaní výrokov sa to prejavuje tým, že existencia je vzťahnutá na subjekt premisy. Štruktúra výroku je potom taká, že máme subjekt, ale chýba predikát. Za predikát sa považuje spojka, ktorá má zhodou okolností rovnaký gramatický tvar ako by mal mať príslušný predikát. Takéto „predikáty“ sú následne substancializované (podľa aristotelovského vzoru εἶναι → τό ov). Vznikajú tak nezmyselné, ale pre metafyziku kľúčové pojmy. Carnapov odkaz je v stručnosti asi takýto: Ak nachádzame potešenie v absurdnostiach, potom je metafyzika práve tým, čo by sme mali pestovať a rozvíjať.

Intenzie a extenzie pojmov „správny“ a „nesprávny“ sa neprekrývajú s pojmami „zmysluplný“ a „nezmyselný“. Jazyk metafyziky využíva práve tie priestory prirodzeného jazyka, v ktorých sa gramatické a logické kategórie neprekrývajú, čo umožňuje produkovať slovné reťazce, ktoré majú správnu gramatickú konštrukciu, a napriek tomu sú to pseudovety. Pseudovetami sú práve preto, že „výroková forma (...) nezodpovedá požiadavkám kladeným na logicky korektný jazyk.“ ([5], 265) Nekorektnosť sa prejavuje v jazyku tým, že použijeme

⁶ Koncepcia protokolárnych viet vychádza z absolutizácie *daného*, „v logickom pozitivizme (...) nadobúda prepracovanú formu absolutizmu pravety („elementárnej vety“, „atomárnej vety“).“ ([4], 298)

⁷ Toto tvrdenie sa vzťahuje viac-menej na ranú fázu vývinu Carnapovho myslenia. Neskôr ustupuje od svojho presvedčenia o možnosti mechanického rozhodnutia o význame slov a zmyslu viet na základe rozpoznania ich výrokovej formy. Daný jazyk ako určitý systém organizovaný pomocou formačných a transformačných pravidiel obsahuje vety, ktoré sú buď pravdivé alebo nepravdivé. Pravdivosť a nepravdivosť však nemôžeme – ako tvrdí Carnap – „definovať“ v rámci syntaxe, pretože to, či je daná veta pravdivá alebo nepravdivá, nezávisí vo všeobecnosti od syntaktickej formy tejto vety, ale od skúsenosti, to znamená od niečoho mimojazykového.“ ([2], 282)

nejaké slovo, napríklad „nič“, ako meno predmetu tam, kde má plniť funkciu logickej formy výroku. ([5], 264-265)

Vidíme, že Carnap pri odmietnutí heideggerovskej metafyziky neoperuje len pojmom pravdivosti určitého tvrdenia, ale zdôrazňuje jeho formálnu stránku. Tvrdí, že „ak nie je daný význam slova, alebo postupnosť slov nie je utvorená syntakticky správne, nedá sa sformulovať ani otázka.“ ([5], 267)

Pripúšťame, že oproti konštruovaniu obrazu sveta známemu zo systémov metafyziky, je Carnapov prístup skutočne progresívny. Jeho námietka voči metafyzike je vlastne takáto: odpoveď (ex definitione) prichádza až po otázke. Lenže metafyzika nijaké otázky (v zmysle kritérií logického empirizmu) nekladie, podáva vopred hotové odpovede, ktoré čerpá (de facto nevedno ako) z akéhosi transcendentálneho rezervoáru univerzálnych právd. Situovanosť metafyzickej pravdy mimo *fysis* je pre logický empirizmus neprijateľná.

To je však len jedna z príčin Carnapovej kritiky tradičnej metafyziky. V nasledujúcej kapitole preskúmame ďalšie dôvody vedúce Carnapa k odmietnutiu metafyziky.

5. KOGNITÍVNY STATUS VIET METAFYZIKY

Ako sme videli v predchádzajúcich kapitolách, Carnap neskúma korešpondenciu medzi tvrdeniami a faktmi, t. j. medzi výrokmí o realite a samotnou realitou. Jeho teritóriom je samotný jazyk. Analyzuje vzťahy medzi výrokmí navzájom, pričom závislosť tvrdení od faktov eliminuje zavedením triedy pravdivých protokolárnych tvrdení. V dôsledku toho zakladá formálny systém na báze triedy výrokov (protokolárnych tvrdení), o ktorých sa „pôvodne predpokladalo, že ich netreba ďalej dokazovať.“ ([6], 436) Ako sa ale ukázalo, s definitívnosťou protokolárnych výrokov to nie je také neproblematické, ako sa pôvodne domnievali členovia Viedenského kruhu. Ako už vieme, túto ťažkosť sa Carnap pokúsil eliminovať diferencovaním medzi materiálnym a formálnym modom reči. V intenciách formálneho modu reči potom môže Carnap chápať pojem pravdy ako „zhodu medzi systémom uznaných protokolárnych tvrdení a logickými dôsledkami, ktoré možno deduktívne odvodiť z týchto tvrdení a iných už prijatých tvrdení.“ ([6], 439)

Carnap zjavne preferuje formálny modus jazyka, ktorý považuje za pozadie teórie verifikácie, ktorá neuvažuje o pravde ako o niečom absolútnom, ale pojem *pravda* používa ako synonymum pre *relatívne vysoký stupeň pravdepodobnosti*. Požiadavka absolútnej pravdivosti je z tohto pohľadu produktom materiálneho modu reči. Ako pravdivé sa podľa Carnapa vo vede akceptuje len to, čo je zdôvodnené výrokmí s vysokým stupňom

pravdepodobnosti (t. j. protokolárnymi tvrdeniami). Indukciou možno dospieť k istej miere hodnovernosti výroku, a ako Carnap ďalej tvrdí, táto miera hodnovernosti môže dosiahnuť taký vysoký stupeň, „ktorý stačí pre všetky praktické účely, nikdy však nedosiahne *absolútnu* hodnovernosť.“ ([2], 267) To ale znamená, že je možné skonštruovať aspoň dva systémy tvrdení, opierajúce sa o protokolárne tvrdenia, ktoré budú „pravdivé“, ale navzájom nezlučiteľné.⁸

Čo z uvedeného vyplýva pre skúmanie vzťahu medzi logickým empirizmom a metafyzikou? Rozdiel medzi individuálnym (alebo všeobecným) výrokom a pseudotvrdením je v tom, že z prvého sú „dedukovateľné výroky o budúcich vnemoch spolu s nejakými ďalšími výrokmi, ktoré sú už overené,“ ([2], 267) zatiaľ čo z druhého vyplýva čokoľvek. A teda – okrem iného – aj to, že „nejestvuje nijaký pozorovateľný účinok,“ čiže neexistuje žiadna procedúra umožňujúca z „tvrdenia dedukovať vnemové výroky“ ([2], 268) v súlade s platnými pravidlami odvodzovania. Takéto tvrdenia sú podľa Carnapa nezmyselné, pretože „teoretický význam nedávajú výroku sprievodné predstavy a myšlienky, ale možnosť dedukovať z daného výroku vnemové výroky, inými slovami, možnosť verifikácie.“ ([2], 268) Pseudotvrdenie je teda taká postupnosť slov, ktorá je logicky indiferentná. Výrok má podľa Carnapa zmysel len vtedy, ak disponuje možnosťou verifikácie.

Ak Carnap odmieta z nejakého dôvodu metafyziku, potom je to práve preto, lebo nič nehovorí o tom, ako verifikovať jej tvrdenia. To znamená, že neodmieta metafyziku en bloc, ale len určitý typ metafyziky. Ten typ, ktorý je neprevoditeľný do formálneho modu reči. Zároveň treba mať na pamäti, čo vlastne Carnap rozumie pod pojmom metafyzika, resp. vety metafyziky. „Metafyzickými“, hovorí Carnap, „budeme nazývať všetky tie výroky, ktoré si nárokujú vyjadrovať poznatky o niečom, čo je nad alebo za akoukoľvek skúsenosťou, t. j. o pravej podstate vecí, o veciach osebe, o absolútne a pod.“ ([2], 268) Metafyzické výroky sú teda také výroky, ktoré sa pokúšajú formulovať otázky, ktoré nevedú (prostredníctvom dedukcie) k zmysluplnému systému poznatkov, ale zneužívajú odvodzovacie pravidlá na zavádzanie kváziodpovedí ad hoc a podľa ľubovôle ich strojcov. Z tohto stanoviska potom Carnap hodnotí Heideggerovu fundamentálnu ontológiu ako zbierku metafyzických pseudoprotblémov.

Carnap odmieta pseudotvrdenia metafyziky (a teda aj Heideggerove pseudotvrdenia) z toho dôvodu, že nespĺňajú podmienku verifikovateľnosti, tzn. nie sú to výroky platné

⁸ Ako príklad môžeme uviesť heliocentrizmus a geocentrizmus v astronómii, flogistonovú teóriu a teóriu oxidácie v chémii, koncepcie neptunizmu a plutonizmu v geológii, evolucionizmus a kreacionizmus v antropológii.

v teórii; nemajú z pohľadu teórie nijaký zmysel. Nie sú nástrojom skúmania, ale naopak „samy osebe sú (...) iba predmetom skúmania.“ ([2], 273) Nezmyselnosť týchto pseudotvrdení odvodzuje Carnap z neadekvátnosti ich kognitívneho statusu. K vetám, ktoré „nemajú nijaký zmysel, nijaký teoretický obsah“ ([2], 273) sa pristupuje tak, akoby tento požadovaný teoretický obsah mali. Nezmyselnosť viet metafyziky v Carnapovom chápaní je teda synonymom pre konfúznosť použitia expresívnej a reprezentatívnej funkcie jazyka.⁹

Absencia reprezentatívnej funkcie je zodpovedná za neteoretický charakter viet metafyziky. Metafyzika je – podobne ako umenie – expresívna, tvrdí Carnap. ([2], 273-275) Na rozdiel od umenia ale metafyzické vety (t. j. pseudotvrdenia) vytvárajú ilúziu teoretického obsahu. Metafyzická rozprava parazituje na forme systémov vedeckých tvrdení, ako nás presviedča Carnap, a nielen že hovorí o niečom, o čom treba mlčať, ([9], 173) ale zároveň o sebe tvrdí, že je rozpravou pravdivou a úplnou.

Žiadny systém vedenia, ktorý má ambíciu byť pravdivý (môžeme tiež povedať racionálny), nemôže byť súčasne úplný. Spojenie týchto dvoch charakteristík môže byť použité na „vyjadrenie životného pocitu.“ ([5], 271) Môže byť vyjadrené v jazyku, avšak samo nemôže byť médiom sprostredkujúcim kontakt s niečím, čomu by sme mohli hovoriť *pravdy osebe*.

6. ZÁVER

Fundamentálnym aspektom prác Rudolfa Carnapa z obdobia Viedenského kruhu bol akcent na logicko-syntaktickú analýzu jazyka vedy. Novopozitivistické tendencie boli zreteľne prítomné v jeho úsilí vymedziť pseudoproblémy metafyziky prostredníctvom kritéria verifikácie.

Carnapovým východiskom bol princíp fyzikalistickej koncepcie empirizmu. V súlade s týmto princípom sú filozofické problémy predovšetkým problémami jazyka. Veta je zmysluplná len vtedy, ak je možné uviesť okolnosti jednoznačne určujúce jej pravdivosť alebo nepravdivosť. Keďže vety metafyziky nie sú verifikovateľné štandardnými prostriedkami empirických vied, ide o pseudotvrdenia. Z toho Carnap usúdil, že v jazyku, ktorý obsahuje pseudotvrdenia, je možné formulovať pseudoproblémy.

⁹ Expresívna funkcia jazyka nás odkazuje na (psychický) stav hovoriaceho, zatiaľ čo reprezentatívna funkcia jazyka informuje o stave predmetu určitého diskurzu. „Musíme rozlišovať tvrdenie a expresívnosť,“ ([2], 273) nabáda nás Carnap.

Carnapova argumentácia proti metafyzike bola založená na (i) diferencii medzi materiálnym a formálnym modom jazyka, (ii) absolutizácii daného a (iii) požiadavke striktnej verifikácie. Logicko-syntaktická analýza jazyka je preto teóriou formálnej štruktúry jazyka vedy. Z toho vyplýva, že akákoľvek veta – ak má byť zmysluplná – musí byť ekvipolentná s vetou fyzikálneho jazyka. Pseudoproblémy metafyziky sú determinované kľúčovým faktom, že výroková forma ich viet nevyhovuje požiadavkám kladeným na logicky korektný jazyk. Podľa Carnapa, metafyzika je inkonzistentná, pretože neobsahuje rigorózný mechanizmus verifikácie svojich tvrdení.

Ukázali sme, že logický empirizmus sa vymedzil na pozadí iných filozofických snažení ako výlučne logický projekt analýzy syntaxe jazyka, ktorého predmetom nie je realita sveta (ani ničoho čo by bolo niekde mimo neho), ale realita jazyka, jeho inštrumentálnej, reprezentatívnej a expresívnej funkcie. Môžeme teda tvrdiť, že Carnap nahradil jazyk metafyziky jazykovým solipsizmom, a teda v istom zmysle inou metafyzikou – metafyzikou syntaktických foriem.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] BELAJEV, J. A., PERMINOV, V. J. (1984): *Filozofické a metodologické problémy matematiky*. Pravda, Bratislava.
- [2] CARNAP, R.: Filozofia a logická syntax. In: BODNÁR, J. (ed.) (1968): *Antológia z diel filozofov. Logický empirizmus a filozofia prírodných vied*. Zv. 9. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava, 265-306.
- [3] CARNAP, R.: O povahe filozofických problémov. In: MIHINA, F. - SEDOVÁ, T. - ZOUHAR, M. (eds.) (2006): *Logický pozitivizmus. Malá antológia filozofie 20. storočia*. Zv. 3. Iris, Bratislava, 275-286.
- [4] CARNAP, R.: O protokolárnych vetách. In: MIHINA, F. - SEDOVÁ, T. - ZOUHAR, M. (eds.) (2006): *Logický pozitivizmus. Malá antológia filozofie 20. storočia*. Zv. 3. Iris, Bratislava, 287-298.
- [5] CARNAP, R.: Prekonanie metafyziky logickou analýzou jazyka. In: MIHINA, F. - SEDOVÁ, T. - ZOUHAR, M. (eds.) (2006): *Logický pozitivizmus. Malá antológia filozofie 20. storočia*. Zv. 3. Iris, Bratislava, 257-273.
- [6] HEMPEL, C. G.: O teórii pravdy logických pozitivistov. In: MIHINA, F. - SEDOVÁ, T. - ZOUHAR, M. (eds.) (2006): *Logický pozitivizmus. Malá antológia filozofie 20. storočia*. Zv. 3. Iris, Bratislava, 435-444.
- [7] PEREGRIN, J. (2005): *Kapitoly z analytickej filozofie*. Filosofia, Praha.
- [8] SCHLICK, M.: Budúcnosť filozofie. In: MIHINA, F. - SEDOVÁ, T. - ZOUHAR, M. (eds.) (2006): *Logický pozitivizmus. Malá antológia filozofie 20. storočia*. Zv. 3. Iris, Bratislava, 63-75.
- [9] WITTGENSTEIN, L. (2003): *Tractatus logico-philosophicus*. Kalligram, Bratislava.